

І.О. Гаврилів

Національний університет “Львівська політехніка”,
Інститут гуманітарних та соціальних наук

БІЛЬШОВИЦЬКИЙ ТЕРОР НА ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ У 1939–1941 рр.

© Гаврилів І.О., 2008

Показано початок Другої світової війни через призму проблеми західно-українських земель в умовах більшовицької агресії.

The beginning of the WW II is shown from the point of view of the Western Ukrainian land problems under bolsheviks aggression.

У сучасному українському суспільстві продовжується боротьба між минулим – радянським і майбутнім – європейським. Офіційний „правонаступник СРСР” уміло маніпулює свідомістю громадян України, використовуючи сили, які стоять на відверто антинаціональних, а отже, антидержавних позиціях. Ці сили вперто не хочуть сходити з політичного Олімпу України, буквально тероризують свідомість українських громадян, продовжують фальсифікувати нашу історію, постійно підтримують фальшиві стереотипи радянської історіографії. Особливо це стосується подій Другої світової війни, пам’ять про яку досі ділить українське суспільство на „ваших” і „наших”.

Сьогодні для дослідників стає очевидним, що керівники СРСР у міжвоєнний період масовими репресіями, депортаціями і голодомором поставили українство на межу етнокатастрофи; інспірували та фінансували прихід крайньо-правих до влади у багатьох європейських країнах і з їх допомогою бажали розпалити вогнище світової війни, а згодом здійснити т. зв. „визвольний похід” у Європу, як плацдарм використавши землі, захоплені внаслідок дії договору Молотова – Ріббентропа. Цю тезу яскраво підтверджують слова чільника закордонного відомства Радянського Союзу В. Молотова, який у липні 1940 р. в розмові з міністром закордонних справ Литви В. Креве-Мицкявичусом заявив: „Геніальний Ленін не помилявся, запевняючи нас, що Друга світова війна дасть змогу нам захопити владу в усій Європі, як Перша світова війна дала змогу захопити владу в Росії” [1].

Більшовицько-нацистський договір від 23 серпня 1939 р. неприємно заскочив західних українців. Голова впливової на західноукраїнських землях (ЗУЗ) партії – УНДО (Українське національно-демократичне об’єднання) В. Мудрий змушений був визнати: „Раніше ми орієнтувалися, що буде удар західного світу зі східним – большевицьким. Ця концепція зійшла з платформи актуальності, бо західні держави ігнорують справи недержавних народів. Ми тільки „сліпе знаряддя гри чужих сил”. Потрібно зберегти українську національну субстанцію” [2]. Провід українських націоналістів (ПУН), своєю чергою, заявив: „За допущення червоної Москви в Європу Німеччина несе велику історичну відповідальність. Цим актом вона зокрема (як і у випадку з Чехо-Моравією й Карпатською Україною) уневажнила нею ж голошені гасла національного самоозначення...” [3].

Очевидно, що блискавичний хід подій початку нової світової війни кардинально змінив геополітичну ситуацію на сході Європи. З початком німецько-польського збройного протистояння радянське керівництво не поспішало виконувати союзницькі зобов’язання, тим самим в очах світової громадськості виставляло одноосібним підпалювачем війни нацистський режим. Неодноразові звернення німецької сторони щодо негайного розпочинання воєнних дій з боку СРСР

було явно проігнороване Кремлем. Лише після того, як у Відні відбулася зустріч шефа абверу В. Канаріса з головою Організації українських націоналістів (ОУН) А. Мельником, на якій йшлося про утворення „Галицької України”, кремлівське керівництво дало наказ новоствореним на базі прикордонних округ Українського та Білоруського фронтів 17 вересня перейти радянсько-польський кордон.

Радянське керівництво завчасно готувалося до нападу на Польську державу, але відтермінування цього на 17 днів давало такі перференції: по-перше, уникнути війни з Францією та Англією; по-друге, проголосити свій напад як „визвольний похід Червоної армії, яка допомагає визволитися єдинокровним західним українцям і західним білорусам від ненависного їм буржуазно-поміщицького польського режиму”. Хоча офіційно напад обґрунтовувався тим, що Польська держава фактично перестала існувати. Адже раніше ніколи, від часу заключення Ризького договору 1921 р., не йшлося про долю західних українців та білорусів у радянсько-польських переговорах. Також слід відзначити, що СРСР явно порушив договір з Польщею від 1934 р. про ненапад.

Також репресивним відомством Радянського Союзу в рамках підготовки військової агресії проти Польщі завчасно розроблявся план нейтралізації усіх т. зв. „реакційних елементів”. Народний комісар внутрішніх справ СРСР Л. Берія 8 вересня 1939 р. видав наказ за № 001064, який зобов’язував наркома НКВС УРСР І. Серова організувати оперативні групи, що мали за мету, між іншим, арештовувати „найреакційніших” представників землевласників і капіталістів польської адміністрації, польських та українських політичних угруповань, працівників та агентів 2-го відділу Головного штабу, а також офіцерів польської розвідки та контрозвідки, їх архівів та усієї агентурної мережі в західноукраїнському регіоні. Передбачався арешт усіх польських та українських офіцерів дійсної служби і запасу. До складу чекістських груп, які повинні були виконувати ці завдання, увійшли оперативні працівники НКВС України, а також Москви і Ленінграда й оперативно-політичні працівники прикордонних військ. Крім того, у розпорядження начальників оперативно-чекістських груп з метою виконання спеціальних завдань із складу Київського особливого округу (КОВО) виділялося по одному батальону чисельністю 300 чоловік кожен. Перший секретар ЦК КП(б)України М. Хрущов після захоплення м. Львова критикував „роботу” І. Серова перед начальником особливого відділу фронту А. Міхеєвим такими словами: „Що це за робота, коли нема жодного розстріляного”. На те той відповідав: “У Золочеві розстріляно 12 чоловік, а без діла ми не стріляємо” [4].

Захоплення радянським військом західноукраїнських земель часто супроводжувалося розстрілами, насильством та пограбуваннями, бійці та їхні командири поводитися як окупанти. Нерідко військові прокурори доносили в Москву про численні факти брутальних дій „визволителів”, в них акцентували увагу на мародерство, пограбування військовополонених, місцевих жителів, самочинні розстріли, самосуди, гвалтування жінок тощо [5].

Тобто прихід Червоної армії далеко не був таким радісним, хоча були непоодинокі теплі зустрічі з квітами, „хлібом з сіллю”, коли радянських воїнів зустрічали місцеві мешканці, але особливий ентузіазм при цьому проявляли колишні капезеушники та москвофіли. Населення захоплених земель відразу ж зазнало тотальної радянізації. Дехто і сьогодні вважає, що: „Це був акт історичної справедливості, про який... мусять знати сучасні та прийдешні покоління, – згадує учасник подій, нині академік П. Тронько. – Велика допомога надходила із східних областей України. В міста і села краю завозили промислові товари, обладнання, продукти харчування, а головне – прибували кваліфіковані кадри, які брали безпосередню участь у творенні нового життя” [6].

Інші очевидці так описують прихід перших „советів”: „Наші радянські земляки доводили нам, що по двох–трьох роках большевики вивезуть і виарештують загал нашої інтелігенції та заможніших і свідоміших селян. Щонайкращих людей – або на вивіз, або щоб записати свою душу НКВД: щоб стали його конфідентами”. Деякі старшини українці, як тільки входили в Західну Україну, нашіпували нашим селянам: „Тільки не дайтесь до колгоспів, бо так само зчорнієте, як ми”. „Кожну особу, що прибула з большевистського царства, наші люди відрізняли вже з вигляду.

Це були інші люди, з іншою зовнішністю, іншою поведінкою та іншою думкою. Люди, яких виховала 20-річна, найжахливіша й найбільш божевільна революція” [7].

Для успішного проведення заходів радянізації на захоплених землях, ще перед вступом у край Червоної армії, в політорганах військових частин були визначені та відповідно підготовлені політпрацівники, а також рядові комуністи і комсомольці для проведення роботи серед цивільного населення. Саме вони зайняли усі основні місця в міських тимчасових управліннях та селянських комітетах, що представляли нові органи влади й управління на місцях. Залучалися й місцеві активісти, яких визначали за класовою ознакою. Діяльність створених і контрольованих більшовиками тимчасових органів радянської влади створили ґрунт для офіційно-формального включення Західної України до СРСР.

Передвиборча кампанія проводилася доволі активно, не було альтернативного вибору кандидатів до депутатів Народних Зборів Західної України (НЗЗУ). Разом з тим було зафіксовано масове несприйняття порядків нової влади. Виборчі комісії повідомляли ЦК КП(б)У про значну кількість бойкоту виборів. Так, у селах Красне і Добротів Наддніпрянського повіту все доросле населення зігнорувало вибори. Люди заявляли: „Ми за комунію голосувати не будемо. Хай живе віра і самостійна Україна!” [8]. Також непоодинокі були випадки вивішування під час виборів „петлюрівських” прапорів, люди вимагали створення самостійної України, били агітаторів тощо. Нерідко на зборах селяни говорили присутньому політруку Червоної армії: „Ми вас не просили, щоб ви до нас приходили” [9].

Народні Збори проходили з 26 по 28 жовтня 1939 р. у Львівській опері. У президії 43 особи – це місцеві представники: відомий вчений, голова наукового товариства Шевченка (НТШ) К. Студинський, авторитетний лікар М. Панчишин, композитор В. Барвінський, педагог, син Каменяря П. Франко, селянка з с. Черче Рогатинського повіту Г. Гоголь та ін., а також представники тимчасового управління з місць. Промови писалися очевидно партійними ідеологами. Ось один із прикладів нав’язування абсурдних ідей, що становили основу московсько-більшовицького світогляду, із стенограми виступу селянина І. Олексюка Городнянського повіту Станіславської області: „... я маю 41 рік і маю велику надію, глибоку надію у своєму серці, що прийде час, і на світі не буде Франції, не буде Англії і інших держав (бурхливі тривалі оплески). Маю глибоку надію, що прийде час, коли буде тільки одно – Радянська Соціалістична країна, буде тільки Комуністична партія (бурхливі тривалі оплески, вигуки „ура”, „слава комуністичній партії”, „хай живе Радянський Союз Республік” [10].

Як бачимо, „волевиявлення західних українців” було сплановане в Кремлі, а т. зв. Народні Збори стали черговим фарсом радянської влади, яка мала намір швидко радянізувати край і підготувати належні умови для сторення плацдарму нападу на країни Західної Європи. Для цього репресивно-каральні органи відразу ж почали звільняти ЗУЗ від „неблагонадійних елементів”. Наказами Л. Берії від 6 листопада 1939 р. було створено органи НКВС і територіальної та залізничної міліції Західної України. Для їх комплектування направлялися досвідчені працівники з усіх регіонів СРСР. На західні українські землі були відряджені 400 осіб керівного складу НКВС за рахунок випускників міліцейських училищ Росії: Ленінградського – 60 осіб, Саратовського – 40, Смоленського – 50, Рязанського – 30, Горківського – 35, Новочеркаського – 35. Воронежського – 40, а також 110 випускників інших закладів. Також додатково направлялися сотні офіцерів для форсування репресивних дій [11].

Перші арешти більшовики провели вже у вересні 1939 р. Це було близько 1100 польських офіцерів, яких згодом вивезли углиб СРСР. Були також заарештовані президент м. Львова С. Островський та віце-президенти В. Хаєс і Ф. Їжик, далі інші представники польської окупаційної влади, поліцаї, осадники та ін. За завчасно заготовленими списками зазнали арешту лідери багатьох польських, єврейських та українських політичних партій та організацій. Західноукраїнські політичні провідники, представники інтелігенції не мали ілюзій щодо нової влади. Тому понад 20 тис. їх перейшли в німецьку зону окупації, т. зв. Генеральну Губернію (ГГ). Тут на крайньозахідних українських землях – Лемківщині, Холмщині, Надсянні, Підляшші – були створені допомогові комітети, які „... здобули своєрідну культурну й господарську автономію та

одержали дозвіл на існування власної загальнонаціональної організації” [12]. Вперше за декілька століть на цих споконвічних наших землях українство налагоджувало організоване національне життя: почали функціонувати культурно-освітні заклади, школи, кооперативи, громадські та професійні товариства, виходило декілька часописів, працювали друкарні, відроджувалася церква тощо.

На зламі 1939–1940 років відбувалися переселенські акції, в яких нацисти і більшовики старалися переманити до себе якнайбільше українських людей. Так, згідно з договором про добровільне переселення, підписаним в Москві 16 листопада 1939 р., радянська сторона сподівалася вивезти до СРСР 65 тис. українців. Незважаючи на шалену агітацію, виїхало близько 9 тис., натомість з СРСР у січні–червні 1940 р. виїхало 10 тис. осіб [13].

Ті, хто не покинув територію радянської зони окупації, а це колишні лідери західноукраїнських політичних, культурно-освітніх, господарських та ін. організацій, зазнали репресій, серед них: К. і Д. Левицькі, І. Німчук, Г. Тершаковець, В. Целевич, О. Луцький, В. Старосольський, І. Новодворський, А. Гірняк та багато інших.

Також проведено наступ на римо-католицьку та греко-католицьку церкви. Закрито теологічний факультет Львівського університету, римо-католицьку семінарію, сотні священників зазнали репресій. Глава Української Греко-Католицької Церкви (УГКЦ) А. Шептицький на початку жовтня 1939 р. у зверненні „До духовенства” проголосив програму праці українського священництва в нових умовах: коритися долі, слухатися законів, не втручатися до політики й світських справ, жертвовно працювати для христової віри тощо. Ця позиція митрополита Андрея не уберегла священнослужителів від переслідувань та репресій.

Особливо непокоїло радянську окупаційну владу членство радикально вороже налаштованої Організації українських націоналістів. Актив ОУН завчасно перебрався в Генеральну Губернію, де у м. Кракові створив умови для діяльності своїх керівних органів. Кремлівське керівництво було добре поінформоване про чисельність, впливи та авторитет оунівців серед західноукраїнського громадянства і в середовищі української еміграції. Тому ще напередодні Другої світової війни, у 1930-х роках заслали до Проводу організації декількох своїх агентів. Добре розібравшись в діяльності та у взаємовідносинах членства Проводу українських націоналістів у 1938 р. радянський терорист П. Судоплатов ліквідував зверхника ОУН, полковника Є. Коновальця. У 1940 р. більшовицька агентура уміло інспірувала розкол ОУН. Наказ давав сам Й. Сталін: „Наша мета – обезголовити рух українського фашизму напередодні війни і змусити цих бандитів знищувати один одного в боротьбі за владу” [14].

Навіть у ГГ українські політичні проводи були під контролем нацистських та більшовицьких окупантів. Так, у січні 1940 р. створено „Товариство дружби НКВС – СС”. Весною цього ж року гестапо й чекісти розпочали спільні операції проти польського підпілля в Кракові [15].

У краї енкаведисти проводили нещадну боротьбу з оунівським підпіллям. Для цього вони використали захоплені архіви польської поліції, також активно вербували т. зв. „сексотів” (секретний сотруднік) з місцевого населення. Очевидці стверджували: „Психологи НКВС... добре знають, як зламати найсильніший характер людини. На цих струнах людської слабкості вони майстерно грають” [16]. Колишній член Компартії Західної України (КПЗУ) єврей Лелер у 1940 р. в розмові з оунівцем Я. Гайвасом нарікав: „Моїх товаришів, що не стали сексотами НКВД і не захотіли доносити на своїх друзів з підпілля, арештують і катують. Катують, може, гірше, як ваших” [17].

Масові арешти оунівських підпільників почалися у березні 1940 р. Так, у м. Львові під час сходи були заарештовані майже усі члени Крайової Екзекутиви. У вересні пройшла нова хвиля арештів. Особливо зазнала втрат Організація на Волині. Тут у 1940 р. внаслідок боїв з енкаведистами загинуло багато активістів ОУН, арештів зазнало декілька сотень підпільників.

Унаслідок зради була викрита юнацька сітка ОУН м. Львова. У січні 1941 р. проходив суд над 15–25-річними школярами та студентами, т. зв. „Процес-59”: судили 37 хлопців і 22 дівчат. Внаслідок цього 42 обвинувачених за членство в ОУН засудили до розстрілу, серед них – 11 дівчат, іншим – 10 років каторги. У травні 1941 р. в м. Дрогобичі судили 62 оунівців, вирок жорстокий: 30 – до розстрілу, 24 – до 10 років ув’язнення, решта – 7–8,5 років таборів. Також відомий суд над

українськими підпільниками у м. Києві наприкінці травня 1941 р. Підсудних жорстоко кували: били, застосовували електричний струм, під нігті вбивали голки, виводили на лжерозстріл тощо.

Доволі часто арештовували за невинні проступки, але вирок були наджорстокі. Так, з м. Стрия 9 квітня 1940 р. була вивезена 17-річна Ю. Єдинак за те, що, стоячи в черзі біля магазину, виявила невдоволення... [18]. На Рівненщині Особое Совещаніє при НКВС засудило до розстрілу 21-річну П. Пивоварчук за те, що вона виявила невдоволення діями органів радянської влади, які арештували її батька і вигнали їх з матір'ю з хати. Згодом вирок замінили вісьмома роками концтаборів. На 5 років у Казахстан вивезли Кагановського за те, що ще у 1931 р. „...в провокаційних цілях організував збір грошових засобів і хліба для нібито голодуючого українського народу” [19]. Більшість вироків становила ст. 54 Кримінального кодексу УРСР: „за змінену родіне”, також статті за недонесення, перехід кордону, терористичні акти, диверсію, пропаганду та агітацію...

У переповнених тюрмах умови перебування в'язнів були вкрай жахливими. Чільний діяч ОУН В. Галаса, якого одним з перших заарештували 11 листопада 1939 р., згадував, що у тій самій камері за поляків держали 15 арештантів, а більшовики впродовж місяця напхали понад 60 осіб. У камері було тісно, брудно, не вистачало повітря... До лазні кілька місяців не водили, завелись воші, короста. Та й понаарештовували людей хворих на туберкульоз, серцеву недугу, інвалідів без руки, ноги... У більшовицькій в'язниці всі елементи тюремного режиму були спрямовані на те, щоб розтоптати людську гідність, зруйнувати індивідуальність людини [20]. Постійно до арештованих застосовувалися жахливі екзекуції фізичних, моральних та психологічних засобів катування.

Очевидно, що з розгортанням процесів радянзації зростала напруженість між новою владою та місцевим населенням. Тоді репресивні органи вдалися до перевіреного способу: масового вивезення неблагонадійних та членів їх сімей. Початок було покладено Постановою РНК СРСР від 29 грудня 1939 р. спочатку почали вивозити в російські області польських осадників, а згодом взяли за українців. Депортаційними акціями на місцях керували т. зв. „трійки”, які склалися виключно з росіян: „Бібрська трійка” – Чернаков, Малишев, Леонов; „Бродська трійка” – Євграфов, Саркісов, Нусімовіч; „Городоцька трійка” – Матвеев, Уфланд, Чуніхін; „Любачівська трійка” – Кононов, Петров, Пішкін; „Львівська трійка” – Хомутов, Алфердов, Хохряков... Депортованим дозволялося брати з собою майно і дрібний господарський інвентар: одяг, білизну, взуття, постільні принадлежності, столовий посуд (ложки, ножі, виделки, чайники і кухонні відра), продукти з розрахунку місячного запасу на сім'ю, дрібний господарський та побутовий реманент (сокира, пила, лопата, мотика, коса, граблі, вила, молоток, зубила), гроші (сума не обмежувалася), побутові цінності (обручки, годинники, сережки, браслети, портсигари), скрині та ящики для речей. Загальна вага не повинна була перевищувати 500 кг на сім'ю [21]. Потрібно наголосити, що під час депортацій енкаведисти рідко коли дотримувалися установлених правил. Люди масово гинули, особливо діти, у вагонах, не пристосованих для перевезення людей, також великою була смертність на спецпоселеннях.

Досить часто сама процедура вивезення проходила несподівано, поспіхом, як правило, уночі. В ніч на 22 травня 1941 р. енкаведисти вдерлися до помешкання родини Куп'яків, розбивши при тому двері: „Стероризовані таким брутальним владом садистів, батьки з панікою почали збиратись та виносити найцінніші речі на двір, де вже чекала на них вантажна машина. Побачивши кілька клунків біля машини, командир наказав: „Досить, час виїжджати!” Мама в розпучі вертається в хату, щоб взяти з собою образ Матері Божої Неустаючої Помочі, яким дуже дорожила... Вийшовши на подвір'я з образом, мама впала на коліна, просячи свого чоловіка і невістку зробити те саме, щоб востаннє помолитися Богові на своїй рідній землі. Побачивши, може вперше, віками усталений в Україні (прощання з рідною землею), незнаний на хамській і суворій Московщині, енкаведист спересердя прикладом рушниць вибиває образ з рук мами, і сильним ударом чобота копає клячучу маму вбік. Тато з усієї сили відштовхнув садиста від мами, проказуючи: „За що б'єш немічну жінку, гаде?” Кілька ударів прикладами по голові – й тато упав непритомний на землю. Облитого кров'ю, садисти кинули непритомного батька у вантажне авто, а потім братову і маму...” [22]. Це типова картина вивозу родини на Сибір.

За рік і 9 місяців радянської окупації із західноукраїнських земель було депортовано 10 % населення, арештовано близько 60 тис. осіб. Понад 50 тис. осіб розстріляно або по-звірячому замордовано.

Незважаючи на невеликий термін перебування на західноукраїнських землях, у населених пунктах були побудовані численні пам'ятники кремлівським верховодам і представникам російської культури. Більшовики вперто і агресивно нав'язували свої комуністичні постулати, замішані на імперіалістично-месіанських та шовіністично-волюнтаристських ідеях. Також була проведена націоналізація усього майна, підприємств, земель та угідь, що раніше перебували у приватній, кооперативній або церковній власності. До червня 1941 р. на ЗУЗ було створено 2589 колгоспів, які охопили 13,5 % господарств [23].

Потрібно також вказати на те, що з приходом більшовиків у Західну Україну, воїни, урядовці, партійні функціонери, спеціалісти та члени їх сімей, які невдовзі сюди приїхали, були вражені наявністю в крамницях товарів, практично недоступних їм в СРСР. Адже соціалістичну економіку постійно лихоманив дефіцит товарів широкого вжитку. Стало можливим за декілька сот радянських карбованців буквально збагатитися. Слухи про це пішли по Союзу..., по-можливості люди старалися взяти відрадженьня і приїхати на ЗУЗ. Одяг, взуття, посуд, меблі, радіоприймачі, предмети розкоші (браслети, годинники, біжутерія тощо) навіть авто – все вивозили. Для прикладу вартість піаніно з чудового червоного дерева в СРСР коштувало 17–20 тис. крб., а тут можна було придбати за 850 крб. [24].

З цього приводу нарком НКВС УРСР Серов доповідав секретарю ЦК КП(б)У Бурмістренку 15 жовтня 1939 р., що посилені закупівля частинами РККА всіх товарів в м. Львові та інших містах призвела до слухів, що СРСР віддасть Західну Україну Німеччині, тому вивозять усі товари, щоб не віддати німцям [25].

Галичани так характеризували новоприбулих: „... Жінки командирів приїздили голі-босі й щойно в нас одягалися. Вони мали вигляд дівок з помосту. Коротко підстрижене волосся та грубо нафарбовані уста” [26]. „Для кращої ілюстрації наведемо власними очима бачені картини, – твердить відомий тогочасний публіцист Ю. Тарнович, – у Львівському театрі ставлять п'єсу Корнійчука „Богдан Хмельницький”. Приявні в залі большевицькі старшини з своїми жінками. Ті жінки, замість вечорових суконь, одягнені в нічні сорочки, на ногах чоботи з довгими холявами, на головах хустки, наче в колгоспі. В часі вистави говорять між собою ті „достойні” глядачі на весь рот, виймають з газет ковбасу, хліб і насолоджуються „виставою” [27]. Це підтверджує донька генерала М. Ватутіна, який у 1939 р. був начальником штабу Українського фронту: „Кстати позже знакомые рассказывали, как в 1939 году произошел конфуз, когда наши войска вошли в Западную Украину. Во Львове некоторые жены офицеров и государственных чиновников начали щеголять на публике красивыми кружевными нарядами, которые оказались... ночными рубашками и пеньюарами западного производства, ранее не доступными советским женщинам! Во дикари мы были...” [28].

Усі жахи московсько-більшовицького дикунства, жорстокості та садизму західні українці відчували з початком німецько-радянської війни. Сталін був заскочений тим, як порівняно легко Гітлер окупував країни Західної Європи. Тому вже з осені 1940 р. в СРСР проходила таємна мобілізація. Весною 1941 р. стало очевидним, що невдовзі буде більшовицько-нацистський конфлікт. Усі сподівалися на поразку Радянського Союзу: „За комісарів, за колгоспи люди не підуть воювати... Вся ця партійна погань, як гнилі груші, розлетиться – і сліду не стане...” [29]. В лютому 1941 р. економіка СРСР переводиться на воєнний лад. Вже на початку літа 1941 р. енкаведисти активно виселяють мешканців прикордонних районів. Лише з Волині було переселено 60 тис. осіб. Але превентивний удар німецької армії зруйнував усі плани більшовиків, які керувалися гаслом: „Вперьод, на Запад!”

З початком війни більшовики, відступаючи, поспіхом знищували сліди своїх злочинів. Для вивозу в'язнів на схід потрібні були сотні вагонів, яких не вистачало у зв'язку з бойовими діями. Тому з Москви був отриманий наказ: розстріляти засуджених. Також було немало випадків, коли відступаючі червоноармійці вбивали мирних людей. Щойно з приходом німців були викриті

жахливі картини мордування арештованих, неznані в цивілізованому світі. Нацистська влада змушена навіть запросити журналістів та експертів з нейтральних держав для фільмування, що задокументувало злочини комуністичного окупаційного режиму.

Російські архіваріуси, які мають доступ до документів зловісного НКВД, змогли знайти тільки деякі сліди цих жахливих зlodіянъ: „На Ваш запит про масові безіменні захоронення на Янівському кладовищі м. Львова у 1941–1942 роках повідомляємо, що станом на 10.06.1941 р. у тюрмах № 1, 2, 4 УНКВС у Львівській області утримувалось відповідно 3638, 801 та 706 арештованих. Під час евакуації з цих тюрем у 1941 р. було розстріляно 2464 осіб, звільнено – 808, вивезено перебіжчиків – 201, залишилось у тюрмах – 1546, уткло у ніч з 23 на 24 червня 1941 р. – 300 арештантів. Усі розстріляні першої категорії були поховані у ямах, викопаних у підвалах тюрем, а у місті Золочеві вбитих закопали у саду. Усі документи та архіви у тюрмах було спалено, за винятком журналів з обліку арештованих, карток збереження цінностей, які були відправлені до Києва” [30].

Насправді, за сучасними підрахунками на західноукраїнських землях було замордовано понад 50 тис. людей. У Луцькій тюрмі – понад 3 тис. в’язнів, в Бережанській – 1500, Буську – близько 100, Дрогобичі – 2 тис., Дубні – по звірськи закатовано 527 чоловіків, жінок, немовлят, Золочеві – приблизно 1300 вбитих, десятки з них живцем закопано у ями. В Крем’янці вимордовано 1500 українців, 8 священників і владик Симона. Його голого, під ударами крісових прикладів, провели вулицями Крем’янця до тюрми, де енкаведисти обсмолили єпископу бороду, відрізали п’яти, ніс та язик й викололи очі. У Самбірській тюрмі розстріляно 720 осіб. У Станіславові знищено понад 1500 осіб, а разом з околицею – близько 5 тис. Поблизу Заліщик був підірваний і потоплений у Дністрі поїзд, у 60-ти вагонах якого знаходилися тисячі в’язнів, при тому московські комуністи реготали: „Вот вам ваша самостийна Украина” [31].

У Львівській тюрмі „Бригідки” були знайдені трупи з проламаними черепами, відрубані ноги, руки, скручені дротом тулуби, спотворені обличчя. У тюрмі на вул. Лонцького – багато трупів дітей. На стіні однієї з камер – розп’ятий в’язень з розпоротим животом. У Стрийській тюрмі: повідрубувані вуха, ноги, пальці, повиколювані очі. В котлах зварені людські тіла. У Золочеві – облиті бензином спалені трупи. У Щирці – повідрізувані носи, язики, вуха, здерта з людей шкіра. У Бібрці енкаведисти замордували адвоката доктора Кульчицького: відрізали вуха і ніс, потім кинули в окріп. Так само зробили з 17-ма особами. Були випадки, коли в’язнів кормили людським м’ясом... [32].

Більш варварських методів катування людей годі придумати. Але після закінчення Другої світової війни людство не змогло представити на міжнародний трибунал ці зlodіяння московських більшовиків, тому що керувалося гаслом: „Переможців не судять”.

Актуальними видаються слова відомого публіциста та громадського діяча Волині У. Самчука: „Хто вірить у большевизм – є своєрідний злочинець проти себе самого, своєї родини, свого народу. Хто толерує большевизм, є дурень. Хто надіється, що большевизм зміниться – ідіот. Большевизм є зараза. Де він ступає, там смерть” [33]. Сьогодні потрібно підготувати і провести судовий процес над комуністичним тоталітарним режимом, щоб ці злочини перед людством ніколи не повторилися. А в Україні народ нарешті повинен усвідомити, що не матимемо достойного майбутнього в сім’ї європейських народів, якщо не спокутуємо вини перед жертвами більшовицьких репресій.

1. Україна у міждержавних відносинах ХХ століття: Навч. посібник // За гол. ред. Я.Й. Малика. – Л.: ЛНУ імені Івана Франка: ЛРІДУНАДУ, 2004. – С.154. 2. Центральний державний історичний архів України (ЦДІАУ), м. Львів, ф.344, оп.1, спр.27, арк.6–7. 3. Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (ЦДАВОВУ), ф.4331, оп.1, спр.2, арк.70. 4. Ідзьо В. Українська Повстанська Армія – згідно зі свідченнями німецьких та радянських архівів: Монографія. – Львів: СПОЛОМ, 2005. – С.14–15. 5. Литвин М.Р., Луцький О.І., Науменко К.Є. 1939. Західні землі України. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України, 1999. – С.82–83. 6. Тронько П. Я бачив це на власні очі (вересень 1939 р. на Західній Україні) //

Історичний журнал. – 2004. – № 9. – С.82. 7. *Західна Україна під більшевиками. ІХ. 1939 – VI. 1941: Збірник / За ред. М. Рудницької. Наукове товариство ім. Т. Шевченка в Америці*. – Нью-Йорк, 1958. – С.27. 8. ЦДІАУ, м.Львів, ф.859, оп.1, спр.7, арк.32. 9. *Державний архів Рівненської області (ДАРО), ф. 2771, оп.2, спр.130, арк. 17–18, 24*. 10. ЦДІАУ, м.Львів, ф.859, оп.1, спр.130, арк.202. 11. Білас І.Г. *Репресивно-каральна система в Україні. 1917–1953: Суспільно-політичний та історико-правовий аналіз: У 2 кн. Кн. 1.* – К.: Либідь – Військо України, 1994. – С.119–120. 12. Кубійович В. *Українці в Генеральній Губернії. 1939–1941. Історія Українського Центрального Комітету / Вид-во Миколи Денисюка.* – Чикаго, 1975. – С.63. 13. *Там само.* – С.180–182. 14. Судоплатов П. *Спецоперації. Лубянка и Кремль 1930–1950 годы.* – М., 1998. – С.39. 15. Киричук Ю. *Український національний рух 40–50 років ХХ століття: ідеологія і практика.* – Львів: Добра справа, 2003. – С. 27. 16. Бульба-Боровець Т. *Армія без держави.* – Львів: „Поклик сумління”, 1993. – С.58. 17. Гайвас Я. *Воля ціни немає.* – Торонто: Срібна Сурма, 1971. – С.255. 18. *Літопис нескореної України: Документи, матеріали, спогади. Кн. 1.* – Львів: Просвіта, 1993. – С.72. 19. ДАРО, ф.2771, оп.2, спр.380, арк.34; спр.221, арк.31–32. 20. Галаса В. *Наше життя і боротьба. Спогади.* – Львів: Видавництво „Мс”, 2005. – С.28–29. 21. Ідзьо В. *Українська Повстанська Армія...* – С. 19–20. 22. Куп'як Д. *Спогади нерозстріляного / Репринтне видання.* – Торонто – Нью-Йорк, 1991. – С.130. 23. Motyka G. *Ukrainska partyzanka 1942–1960. Działalność Organizacji Ukraińskich Nacjonalistów i Ukrainskiej Powstanczej Armii.* – Warszawa, 2006. – S. 75. 24. Пігідо-Правобережний Ф. „Велика Вітчизняна війна”. (Спогади і роздуми очевидця). – К.: Смолоскип, 2002. – С.17. 25. ЦДІАУ, м.Львів, ф.859, оп.1,спр.4, арк.50. 26. *Західна Україна під більшевиками...* – С. 27. 27. Бескид-Тарнович Ю. *На згарищах Закерзоння.* – Торонто: Вид-во „Лемківщина”. – С.42. 28. *Факты.* – 2004. – 16 апреля. – С.27. 29. Пігідо-Правобережний Ф. „Велика Вітчизняна війна” ... – С.27. 30. *Високий Замок.* – 2003. – 24 грудня. – С.3. 31. *Злочини комуністичної Москви в Україні вліті 1941 року.* – Нью-Йорк: Видавництво Пролог, 1960. – С.19–76. *Літопис нескореної України...* – С.11–44. 33. Жив'юк А.А. *Між Сциллою політики і Харибдою творчості: громадсько-політичний портрет Уласа Самчука: Монографія.* – Рівне: „Ліста-М”, 2004. – С.69.

УДК 94:356.15:329.17:323.28 (477.8)

І.М. Кобринович

ОРГАНІЗАЦІЯ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ РЕПРЕСИВНО-КАРАЛЬНОЇ СИСТЕМИ БІЛЬШОВИЗМУ НА ВОЛИНІ У 1939–1941 рр.

© Кобринович І.М., 2008

Розкрито головні принципи радянської стратегії репресій проти місцевого населення Західної Волині у 1939–1941 рр. Охарактеризовано базові елементи першої хвилі радянізації.

I explore the main principles of the Soviet strategy against civil populations of Western Volhynia of the war of attrition. I characterize the basic elements of the first wave of Sovietization.

«Золотий вересень» 1939 р. є хрестоматійним епізодом грубої фальсифікації історичної правди радянськими істориками. Об'єктивне висвітлення правди про запровадження репресивно-каральної системи більшовизму на Волині у 1939–1941 роках залишається важливою проблемою української історичної науки.